

Een positief leerklimaat bevorderen als beleidslijn voor een lerende samenleving

De Rick, K., Van Valckenborgh, K. & Baert, H. (2004). *Naar een positiever leerklimaat in Vlaanderen*. Leuven: HIVA.

Leren kan een leven lang, maar in Vlaanderen is de participatie aan levenslang en levensbreed leren laag, zeker bij kansengroepen. Vaak wordt als verklaring genoemd dat er in Vlaanderen geen positief leerklimaat heerst. Het leerklimaat verbeteren zou het probleem van de te lage participatie kunnen (helpen) oplossen. De doelstelling van het onderzoek 'Naar een positiever leerklimaat in Vlaanderen' was tweeledig. Een eerste doel was het begrip 'leerklimaat' op een hanteerbare manier te conceptualiseren. Vertrekkende van dat concept bestond een tweede doelstelling erin om strategieën te bundelen die ertoe kunnen bijdragen dat het leerklimaat positiever wordt, in het bijzonder voor laaggeschoolden. In deze bijdrage wordt het antwoord op de eerste onderzoeksvraag samengevat en worden aanbevelingen geformuleerd voor de overheid om het leerklimaat te verbeteren.

Een ander probleem bestaat erin dat concrete beleidsmaatregelen vaak onvoldoende gericht zijn op kansengroepen zoals laaggeschoolden, ook al streeft de overheid ernaar om de participatie aan levenslang en levensbreed leren ook voor die groepen te verhogen. Aangezien kansengroepen specifieke kenmerken hebben die de participatie aan levenslang en levensbreed leren kunnen bemoeilijken, dienen de strategieën die men aanwendt om het leerklimaat te verbeteren daarop voldoende afgestemd te zijn.

Conceptualisering van 'leerklimaat'

'Leerklimaat' en beleid

In beleidsteksten wordt het bevorderen van een positief leerklimaat vaak aangedragen als oplossing voor het probleem van de te lage participatie aan levenslang en levensbreed leren, terwijl te weinig duidelijk gemaakt wordt wat men er precies onder verstaat. Het resultaat daarvan is onder meer dat er weinig doelgerichtheid en samenhang terug te vinden is in de betreffende beleidsmaatregelen. Dat betekent natuurlijk niet dat de maatregelen op zich daarom niet zinvol zouden zijn.

Onderzoeksmethode

Er werd een beroep gedaan op verschillende onderzoeksmethodes: een studie van wetenschappelijke literatuur (onder andere pedagogisch-didactische en organisatietheoretische literatuur) en van Europese en Vlaamse beleidsdocumenten, een analyse van voorbeelden van goede praktijken uit binnen- en buitenland, focusgroeps gesprekken met mensen uit de praktijk van vorming en opleiding enerzijds en mensen uit het beleid anderzijds, en raadpleging van drie internationale experts.

Inzicht in participatie

De literatuurstudie en de analyse van goede praktijkvoorbeelden toonden aan dat talrijke elementen in de situatie van potentiële lerenden en in de leeren vormingsactiviteiten zelf leerweerstand kunnen oproepen of barrières kunnen vormen. Het wegwerken of verminderen van de oorzaken hiervan is op zich onvoldoende om ervoor te zorgen dat mensen daadwerkelijk participeren aan levenslang en levensbreed leren.

Volgens de theorie van het beredeneerd gedrag (Fishbein & Ajzen, 1975; Ajzen & Fishbein, 1980) is vooral het resultaat van de afwegingen die mensen maken alvorens ze een bepaald gedrag stellen van belang. Mensen beoordelen de kosten en baten die volgens hen aan educatieve participatie verbonden zijn. Het resultaat van deze beoordeling kan een positieve of een negatieve houding zijn tegenover educatieve participatie, wat uiteindelijk de keuze om al dan niet te participeren mee bepaalt.

Naast het resultaat van de persoonlijke afwegingen, is er ook de manier waarop iemand de sociale normen percipieert die gehanteerd worden door betekenisvolle anderen (gezinsleden, vrienden, collega's, ...) met betrekking tot leren. Natuurlijk speelt ook de mate waarin iemand geneigd is om met de opvattingen van anderen rekening te houden en zich te conformeren een rol. Sommigen trekken zich weinig van anderen aan; anderen zijn juist heel gevoelig voor wat anderen over hun doen en laten zeggen.

Beïnvloedende factoren

In de afwegingen die mensen maken alvorens ze een intentie ontwikkelen om te participeren aan levenslang leren, zijn verschillende elementen van tel. Aan de ene kant zijn de specifieke kenmerken van de (potentiële) lerende zelf van belang. Participatie hangt samen met een aantal sociodemografische kenmerken zoals leeftijd en sociaal-economische status en met psychologische kenmerken zoals zelfvertrouwen en breedte van interesses. Ook de kenmerken van de leefsituatie worden mee in overweging genomen: mate van mobiliteit, financiële situatie, beleving van de beschikbare tijd (combinatie van werk, privé-leven, vrije tijd), gezondheidstoestand, gezins- en arbeidssituatie, ... Daarnaast ma-

ken mensen ook gebruik van wat zij al weten of denken te weten over leren en educatie. Het educatief verleden speelt een rol (of objectieve feiten zoals studievoortgang, bereikte scholingsgraad en kwalificaties) net zoals het verhaal dat men rond de eigen ervaringen construeert. Soms beschikt men ook over informatie omtrent wat op korte of lange termijn verwacht wordt op het vlak van educatie en leren, soms heeft men daar helemaal geen kijk op.

Aan de andere kant zijn er beïnvloedende factoren op het niveau van de leer- en vormingsactiviteiten. Mensen nemen de kenmerken van het leer- en vormingsproces zelf mee in overweging, zoals wat men precies leert en op welke manier. Daarnaast houdt men ook rekening met de kenmerken van de structurele en organisatorische context waarin het leren plaatsvindt (tijdstip, kostprijs, bereikbaarheid, ...) en met culturele kenmerken, zoals de taal die gehanteerd wordt en de gedragscodes waaraan men zich dient te houden. Ook hier zijn het niet alleen de feiten zelf die tellen, maar ook de manier waarop de potentiële lerende deze factoren percipieert. Deze perceptie is niet noodzakelijk alleen gebaseerd op persoonlijke ervaringen met leer- en vormingsactiviteiten voor volwassenen, maar ook wat men verneemt van anderen wordt in de weegschaal geworpen.

Een positief leerklimaat

Uit het voorgaande overzicht van beïnvloedende factoren kan afgeleid worden dat het leerklimaat uiteindelijk bepaald wordt door de manier waarop leren gepercipieerd wordt in de samenleving in het algemeen en in specifieke sociale groepen in het bijzonder. Er is sprake van een positief leerklimaat wanneer potentiële lerenden leren als iets aantrekkelijks of plezierigs beschouwen, of anders gezegd, wanneer zij inschatten dat er meer voor- dan nadelen verbonden zijn aan de te leveren inspanningen, wanneer zij de kosten niet vinden opwegen tegen de baten én wanneer de lerende het gevoel heeft mee te kunnen gaan met de bij betekenisvolle anderen heersende norm.

Beleidsaanbevelingen

In het onderzoeksrapport worden een 25-tal concrete acties ter bevordering van een positief leerklimaat

voorgesteld. In deze bijdrage behandelen we de belangrijkste principes waarop deze acties steunen.

Perceptie gegrond in objectieve feiten

Een beleid dat de participatie aan levenslang leren wil bevorderen via het leerklimaat zal ervoor moeten zorgen dat de verschillende groepen in de samenleving leren positief waarderen. Dit beleid zal tal van factoren tegelijk moeten bespelen, aangezien non-participatie niet te verklaren is vanuit een enkele factor. Men moet er zich wel van bewust zijn dat de 'subjectieve' ervaring -wat mensen denken over alles wat met leren te maken heeft- niet losgemaakt kan worden van objectieve gegevens, zoals de mogelijkheden om te leren en het al dan niet vervuld zijn van (materiële, financiële, structurele, ...) voorwaarden die het mogelijk maken om van het aanbod aan educatie, vorming, training, ... gebruik te maken. De complexiteit van de problematiek vereist dat diverse maatschappelijke actoren en beleidssectoren hierbij een rol te vervullen hebben.

Een integrale beleidsvisie

Het is van belang dat de overheid een beleidsvisie ontwikkelt die het verbeteren van het leerklimaat integraal benadert. Dat impliceert dat het beleid zich zowel richt op de optimalisering van het vormings- en opleidingsaanbod, als op de manier waarop potentiële lerenden het aanbod en hun eigen leerpotentieel percipiëren. Daarbij moet de beleidsvisie de diversiteit in de mogelijke doelen van het levenslang en levensbreed leren weerspiegelen. Er dient rekening gehouden te worden met het leren in verschillende leercontexten (formele, non-formele en informele leercontexten). De volledige bevolking is voorwerp van het beleid, maar bijzondere aandacht is nodig voor de groepen van de bevolking voor wie een positieve houding tegenover leren niet vanzelfsprekend is. Vanzelfsprekend is er een band met het beleid voor het initieel onderwijs. Dat initieel onderwijs moet zo ontwikkeld worden dat iedereen er de basisvaardigheden verwerft voor leren in de verdere levensloop. Essentieel is dat leerlingen het initieel onderwijs verlaten met voldoende educatieve draagkracht en voldoende leercompetenties en dat leren voor hen een positieve connotatie heeft.

Een plan van aanpak

Gezien de complexiteit van het creëren van een positief leerklimaat, moet de verantwoordelijkheid voor de realisatie ervan opgenomen worden door verschillende actoren. Op het niveau van de overheid is naast de betrokkenheid van actoren uit de beleidsdomeinen onderwijs, vorming en werk, ook de betrokkenheid van actoren uit belendende domeinen, zoals welzijn en gezondheid, noodzakelijk. Zowel de Vlaamse Gemeenschap als de provincies en de gemeenten zullen verantwoordelijkheden en opdrachten toebedeeld moeten krijgen. De verschillende overheden dienen op hun beurt andere actoren te betrekken die een essentiële rol spelen, namelijk de aanbieders van opleiding en vorming, de mogelijke toeleiders naar opleiding en vorming en actoren uit de arbeidscontext (werkgevers, werknemers en hun organisaties). Men dient bewust te kiezen voor acties die gericht zijn op beleidsvatbare en stuurbare factoren, en die elkaar aanvullen en versterken.¹ Het is aangewezen dat het beleidsplan een termijn van vijf à tien jaar beslaat, omdat percepties en houdingen niet met quick fix-remedies te veranderen zijn.

Opvolging en evaluatie

Omdat een beleid voor het creëren van een positief leerklimaat met het oog op de toename van de participatie aan levenslang en levensbreed leren zoveel omvat en er zoveel actoren een rol zullen opnemen, kan het best een instantie aangewezen worden die de inhoud en de coherentie van het plan bewaakt en de uitvoering ervan coördineert en opvolgt (bijvoorbeeld DIVA komt hiervoor in aanmerking). Omdat resultaten op korte termijn niet gegarandeerd zijn en het probleem zeer complex is, moeten zowel inspanningen als effecten worden geëvalueerd.

Katleen De Rick

HIVA

Herman Baert

Centrum voor Sociale en Beroepsagogiek

Noot

1. Het onderzoeksrapport bevat eveneens concrete acties die door de verschillende actoren uitgevoerd kunnen worden.

Bibliografie

- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1980). *Understanding attitudes and predicting social behaviour*. New Jersey.
- Fishbein, M. & Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*. Reading: Addison-Wesley, MA.